

אמצאות רפואיות: יחסי עובד-מעביד במערכת הבריאות הממשלתית

תקציר:

צבי טף

גולד פטנטים ושירותים פיננסיים (1992) בע"מ, חיפה

עם ההתפתחות האדירה בפעילות המחקר במערכת הבריאות בשני העשורים האחרונים, עלתה חשיבות השאלה למי שייכים אמצאה ופטנטים עליה, ומהי התמורה הכספית המגיעה לממציא על אמצאיו בהגעה לאמצאה עובדת.

הממשלה מצאה מקרים רבים של תוצרי ידע רשומים על שמם של עובדים או בני משפחתם, אשר לעמדתה היו אמורים להיות בבעלות ממשלתית. הממשלה אף תבעה את חברת אומריקס בסך 500 מיליון ₪ בעניין זה.

לפיכך, המדינה הוציאה הוראות החדשות לעניין ניהול הקניין הרוחני במערכת הבריאות הממשלתית, אשר נכנסו לתוקף בנובמבר 2010.

מבחינות מסוימות, ההוראות החדשות מחמירות יותר מחוק הפטנטים לגבי הנאת הממציא מפירות עמלו, דהיינו מבחינת בעלות על אמצאות והשימוש בקניין הרוחני, אך חלוקת הרווחים בין העובד למעביד הממשלה, על פי ההוראות החדשות, נדיבה דווקא.

כדי שתהיינה להוראות תוקף אכיפתי, רצוי ליישם את העקרונות הבאים:

- על ההוראות להיות מתואמות יותר עם חוק הפטנטים וכן עם הפרשנות שניתנה לחוקים האלה.
- יש לשאוף להסכמה רבה יותר ולידיעת החוקרים באשר לתנאים המונחים בהוראות, במידת האפשר במסגרת חוזה עבודה מחדש שמפרט היטב את חובות החוקר העדכניות במערכת הבריאות, במיוחד בהקשר של קניין רוחני.

אמצאה; פטנט; ממשלה; הוראות.
Patent; Government; Rules

מילות מפתח:
:KEY WORDS

הרפואי שיבא עבד משנת 1990 כיועץ חיצוני בחברת אוקטהפרמה, שמכרה פקטור VII לשיבא. **מרטינוביץ'** פנה לאוקטהפרמה בהצעה להקים פרויקט לפיתוח הדבק הנ"ל. אוקטהפרמה ו**מרטינוביץ'** חתמו על הסכם אשר לפיו אוקטהפרמה תשלם ל**מרטינוביץ'** תמלוגים בשווי של 2% ממכירות עתידיות של הדבק הביולוגי, ואילו **מרטינוביץ'** התחייב מצדו לכהן כיועץ לפרויקט. משנת 1995 הועברו הזכויות בקניין הרוחני בנוגע לדבק הביולוגי לחברת אומריקס. למרות פעילותו של ד"ר **מרטינוביץ'**, אומריקס טוענת כי הקניין הרוחני שייך לה בלבד.

הקדמה

הסקירה הנוכחית נועדה להציג את עיקרי יחסי החובות והזכויות של עובדים רפואיים ממציאים במוסדות הממשלתיים בישראל, בפרט בבתי החולים, ולתת פרספקטיבה ליחסים בהשוואה למגזר הפרטי ולאוניברסיטאות, בישראל ובעולם.

פטנט הוא נכס כלכלי, המעניק לבעליו אפשרות למנוע מכל מתחרה שימוש באמצאה נשואת הפטנט ללא רשות. החשב הכללי, ד"ר **ירון זליכה**, פרסם הוראה [1] בשנת 2007, אשר לפיה חלה על העובד חובה לדווח למשרד הממשלתי שלו על כל אמצאה שנוצרה עקב השירות או בתקופת השירות, בשל זכויות המוקנות בה למדינה. בהוראה מצוין, כי הצורך בה עלה עקב מימצאים חמורים של ביקורת מיוחדת שנוערה; במסגרת ביקורת זו נמצא, כי נרשמו לכאורה זכויות קניין רוחני בתוצרי ידע השייכים למדינה, על שמם של עובדים או בני משפחתם.

לדוגמה [2], רופאת אף-אוזן-גרון ד"ר **שיץ** המציאה מזרן מיוחד לתינוקות, המונע "מוות בעריסה", ובעת שהגתה את האמצאה הייתה מועסקת בבית החולים שערי צדק. ד"ר **שיץ** טענה במשפט כי מעבידה לא תבע כל בעלות באמצאה, וכי היא הועסקה בתקופה הרלבנטית במספר מקומות עבודה נוספים (ולכן אין האמצאה שייכת למעבידה לשעבר).

בדוגמה נוספת [3], תבעה ממשלת ישראל את חברת אומריקס בסך 500 מיליון ₪ בעניין בעלות על אמצאת דבק ביולוגי (Fibrin sealant) בשנת 2009. לכאורה, פרופ' **אוריאל מרטינוביץ'** מהמרכז

הוראות חדשות שהוציאה מדינת ישראל באשר לקניין הרוחני במערכת הבריאות הממשלתית

לנוכח העלייה בחשיבות הקניין הרוחני במערכת הבריאות הממשלתית ובעיות בניהולו בשנים האחרונות, ראתה המדינה לנכון להוציא הוראות חדשות לעניין זה, אשר נכנסו לתוקף בנובמבר 2010. באופן כללי, לפי ההוראות, האמצאה פרי יצירת העובד שייכת למעביד, בדומה לחוק הפטנטים הישראלי, אך ההוראות החדשות נבדלות מהקבוע בחוק בהיבטים מסוימים.

להלן תמצית הבדלים אלה:

1. **עקב עבודה או בתקופת העבודה** - לפי חוק זה, סעיף 132, אמצאת עובד, שהגיע אליה עקב שירותו וגם בתקופת שירותו,

החוק והמשפט באנגליה ובאוסטרליה.

ד"ר גריי מאוניברסיטת UWA הוא הממציא של טכנולוגיית מיקרוספרות לטיפול בסרטן הכבד. בית המשפט הפדראלי באוסטרליה מצא [4] כי הוא בעל הקניין הרוחני ולא האוניברסיטה, למרות שהאמצאה פותחה בזמן עבודתו והייתה קשורה למחקר שבו עסק שם. בית המשפט הביא בין השאר את הסיבות הבאות להחלטתו:

- לד"ר גריי היה החופש להחליט מהו כיוון המחקר, מתי וכיצד לפרסם את תוצאות ניסיונותיו, לעומת המצב הקיים במגזר הפרטי.
- לא היו תנאים מפורשים בעניין קניין רוחני בחוזה עבודתו.
- מדיניות המעביד בעניין קניין רוחני (דהיינו, שהאמצאות שייכות לה) לא הובאה לידיעת העובדים.

לפי תקנת פטנטים מס' 39 האנגלית, אמצאת עובד תקום לקניין המעביד אם: (א) נעשתה במהלך המטלות הרגילות של

הממשלה הוציאה הוראות חדשות למערכת הבריאות, אשר מעידות על מדיניות של עידוד כספי משמעותי מאוד לחוקרים ליצור קניין רוחני במערכת הבריאות, יחד עם הרתעה קשה מהפניית האמצאות על ידי הממציאים אל מחוץ למערכת הבריאות.

כדי שתהיינה להוראות תוקף אכיפתי, עליהן להיות מתואמות יותר עם חוק הפטנטים ועם הפרשנות שניתנה לחוקים האלה.

יש לשאוף להסכמת ולידיעת החוקרים לתנאים המונחים בהוראות החדשות, במידת האפשר במסגרת חוזה עבודה מחודש שמפרט היטב את חובות החוקר העדכניות במערכת הבריאות, במיוחד בהקשר של קניין רוחני.

העובד או במסגרת מטלות שהוטלו מפורשות עליו; (ב) הנסיבות היו כאלה שניתן לצפות שיגרמו להגעה לאמצאה, או לחלופין, כאשר הייתה לעובד מחויבות מיוחדת לקדם את האינטרסים של המעביד.

תקנה זו זכתה להסכמת המעבידים והתאגדויות העובדים [5].

לעומתן, ההוראות החדשות בכללותן, לרבות תשלומי התמלוגים, אינן קביעה בהסכם, שכן ההוראות לא זכו לקבל את הסכמת העובדים. בנוסף,

ההסתדרות הרפואית בישראל (הר"י) הסתייגה מהן [6]. לפי תקנה מס' 42 האנגלית, כל התניה בחוזה עבודה על עובד המגבילה את זכויות העובד באמצאות (לעומת החוק), אינה ברת אכיפה; אין בחוק הפטנטים הישראלי סעיף מקביל לתקנה 42 הנ"ל.

בנוסף, קיימת סתירה בתקנות האנגליות: מפאת היות האמצאות הראויות לפטנט חדשניות ולא מובנות מאליהן, לא ניתן לצפות מעובד להגיע לאמצאה אלא בדיעבד [7]. גם כאשר יש לעובד מחויבות לחקור, זו אינה מובילה בהכרח למחויבות להמציא. מחד גיסא, הדין הזר הוא "חבר בעל ניסיון" [8] המלמדנו כיצד לפרש את

החוק, החל הן על המגזר הפרטי והן על המגזר הממשלתי; מאידך גיסא, סעיפים אלו (תקנה 39 האנגלית) בנוסחם מטילים הגבלות רבות על העובד, ולא יהא זה הוגן להשתמש בחקיקה זו ולפרש לאורה את סעיף 132 לחוק הפטנטים [9].

בישראל, כללי היסוד לקביעת הקשר הסיבתי בין אמצאה לבין שירות נקבעו על ידי רשם הפטנטים הישראלי ובתי המשפט [10]:

- נטל ההוכחה כי האמצאה היא "עקב שירותו" של עובד, רובץ על המעביד.

- די בקשר רופף בין השירות לבין האמצאה, כדי שהאמצאה תקום לקניין המעביד.

- ייבחנו החובות של העובד כלפי המעביד, מטרת העסקת העובד, האם ניתן לעובד הוראות מפורשות לביצוע העבודה שהובילה לפיתוח האמצאה, האם העובד השתמש באמצעים כספיים

תקום לקניין מעבידו. השייכות למעביד מותנית בקיום שני תנאים: (1) אין ביניהם הסכם אחר לעניין זה; (2) המעביד לא ויתר על האמצאה תוך שישה חודשים מיום שנמסרה לו הודעה על האמצאה. לעומת זאת, לפי ההוראות החדשות, הממשלה תראה בתוצר ידע כקניינה אם התוצר נוצר עקב עבודתו או בתקופת עבודתו. לא נדרש קיום התנאים הנ"ל.

2. תקופת צינון – על פי החוק, עובד חייב להודיע למעבידו הממשלתי על האמצאה שהמציא, ולהימנע מהגשת בקשות פטנט וממסירת מידע על אמצאה שנהגתה עד שנה לאחר תום עבודתו. לפי ההוראות החדשות, תוצר ידע שנוצר עד 18 חודשים לאחר תום העבודה ייחשב כאמצאת מעביד.

3. יישוב מחלוקות: למי שייכת אמצאה – לפי חוק הפטנטים, אם התעורר סכסוך בשאלה אם האמצאה היא אמצאת שירות, רשאים העובד או המעביד לפנות לרשם הפטנטים שיכריע בשאלה. בהוראות החדשות נקבע, כי עובד המבקש לקבוע כי תוצר ידע הוא שלו ("תוצר ידע פטור"), יפנה לוועדה הכוללת: המנהל, היועץ המשפטי והגזבר של בית החולים. החלטה לוותר על האמצאה לטובת העובד מותנית באישור החשב הכללי ומנכ"ל משרד הבריאות. ככל הנראה, ניתן לערער על החלטת הוועדה, ואז המחלוקת עוברת לביורר בלתי מחייב בוועדה הכוללת נציג החשב הכללי, נציג משרד הבריאות ומשפטן שימנה היועץ המשפטי לממשלה. הרשם חייב להיות אדם הכשיר להיות שופט של בית משפט מחוזי, ובמילוי תפקידיו השיפוטיים לפי החוק לא יהא נתון לכל מרות זולת מרות החוק, וכן אינו לכאורה בעל אינטרס כלכלי בתוצרי הידע. לכן, ניתן להניח כי יישוב סכסוכים על ידי הרשם יהיה יותר מאוזן מאשר יישובם על ידי הוועדות המפורטות בהוראות.

4. תשלום תמלוגים – לגבי תמלוגים לעובד עבור האמצאה, נקבע בחוק כי אם אין הסכם הקובע אם זכאי העובד לתמורה בעד אמצאת שירות, באיזו מידה ובאילו תנאים, ייקבע הדבר על ידי הוועדה לענייני פיצויים ותמלוגים. לפי ההוראות החדשות, בהנחה שהאמצאה נקבעה לקניין המעביד, והעובד הודיע למעביד כראוי על האמצאה: 35% מההכנסות נטו מהמסחור יינתנו לעובד או לצוות המחקר, 30% לתאגיד, 25% לבית החולים ו-10% למדינה. לסיכום, לגבי המגזר הפרטי, שעליו חל רק החוק, הבעלות והזכויות באמצאה עשויות לעבור לעובד, למעביד או להתחלק ביניהם, לפי הסיבות העניין.

כמו כן, ההוראות החדשות מגבילות את הפעילויות לפיתוח האמצאה, עניין שאין לו התייחסות מקבילה בחוק. לדוגמה, נקבע כי: (א) ככלל, לתאגיד אסור להתקשר לצורכי מחקר עם חברת הזנק, באופן היוצר בעלות משותפת במניות או בהעמסת סיכונים על התאגיד; (ב) עובדי מדינה שמעוניינים לערוך מחקר יישומי, לדוגמה לפיתוח אמצאה, בהיקף מעל 25% משרה, יהיו רשאים לעבוד רק במסגרת התאגיד הפועל בתחום בית החולים ולא בחברה משקיעה או אצל חברת הזנק, עד למלוא שנה לאחר תום העסקתם בבית החולים. העבודה תיעשה מחוץ לשעות העבודה המקובלות בבתי החולים, ובכפוף לקבלת אישור לעבודה הנוספת; (ג) ההתקשרות העוסקת בפיתוח, מסחור רישום ושיווק תוצרי הידע תיעשה על ידי בית החולים-התאגיד בלבד, לרבות התקשרות לצורך ייעוץ הממציא לחברה משקיעה או חברת הזנק. כל תמורה כספית ליועץ תהיה מהתאגיד או בית החולים בלבד; (ד) המסחור יהיה בצורת מתן רישיונות בלבד.

בעניין בעלות והנאה מפירות קניין הרוחני, ראוי להתייחס לפרשנות החוק בדין בישראל ובעולם, מאחר שהיא תורמת לתובנות באשר לתוקף ההוראות החדשות ומידת האיזון בין האינטרסים של העובד והמעביד. שתי דוגמאות מהעולם הן

לסיכום

- נראה, כי הממשלה החליטה על מדיניות של עידוד כספי משמעותי מאוד לחוקרים בכל הקשור לייצור קניין רוחני במערכת הבריאות, בד בבד עם אמצעי הרתעה קשים כנגד הפניית האמצאות על ידי הממציאים אל מחוץ למערכת הבריאות. נראה כי כדי שתהינה להוראות תוקף אכיפתי, רצוי ליישם את העקרונות הבאים:
- עליהן להיות מתואמות יותר עם חוק הפטנטים ועם הפרשנות שניתנה לחוקים האלה;
  - יש לשאוף יותר להסכמת ולידיעת החוקרים לתנאים המונחים בהוראות, במידת האפשר במסגרת חוזה עבודה מחודש, אשר מפורטים בו היטב חובות החוקר העדכניות במערכת הבריאות, במיוחד בהקשר של קניין רוחני.
- תודות: המחבר מודה לעו"ד מירב שאול-שלם מהר"י על שליחת טבלה משווה בין ההוראות החדשות לבין חוק הפטנטים הישראלי, ועל מידע נוסף בקשר להוראות.

מחבר מכותב: צבי טף

גולד פטנטים, יוחנן הסנדלר 15, חיפה

טלפון: 04-8110007

פקס: 04-6892283

דוא"ל: zvi@gold-patent.co.il

ובאמצעים השייכים למעביד, האם קיבל שכר עבור העבודה שהביאה לפיתוח האמצאה, התפקיד שמילא העובד, התנהגות הצדדים, טיב הקשר החוזי והמוסכמות אשר נרקמו בין העובד לבין המעביד וכאשר העובד עבד על האמצאה בשעות הפנאי, אך ממכלול הנסיבות ניתן להסיק כי לשם כך הועסק העובד, הבעלות באמצאה תוקנה לקניין המעביד: לדוגמה, עובד אשר לא שמר (ביוזמתו) על הפרדה ברורה בין הבית לעבודה. לעומת ההחמרה לכאורה של ההוראות החדשות במספר סעיפים ביחס לחוק, חלוקת הרווחים בין העובד למעביד לפי ההוראות נדיבה; ככלל, הפיצוי לעובדים בעולם נע בין 10%–20% מערך האמצאה בלבד [5]. והתמורה המוצעת לחוקרים במערכת הבריאות דומה לזו הניתנת לחוקרים באוניברסיטאות בישראל; לדוגמה 40%–50% מהרווחים נטו בטכניון [11]. עניין אחד לדוגמה שאינו מופיע בהוראות, אך מופיע בתקנות קניין רוחני באוניברסיטאות, הוא זכות הפרסום: ככלל, החופש האקדמי בעל עדיפות גבוהה יותר מהאפשרות לזכות בהטבות כלכליות, אופן הפצת הידע נקבע על ידי יוצריו, והזכות גוברת על מחויבות כלשהיא בהתאם לתקנות [11]. לפי ההוראות החדשות, תוצר ידע לא ייחשב כתוצר ידע ממשלתי לפי קריטריונים מקבילים לאלה הנהוגים בטכניון [11], לרבות שתוצר הידע לא נעשה או ייעשה כתוצר ממחקר או פרויקט במקום העבודה, או תוך סיוע במשאבי בית החולים. להוראות נוסף הקריטריון שלא יהיה קשר בין האמצאה לבין תחום עיסוק העובד.

ביבליוגרפיה

1. <http://hoz.mof.gov.il/Hozrimhashkal.asp>
2. Tel Aviv Magistrates Court, Dr. Schatz vs. Aminach, 07-42265.
3. Tel Aviv District Court, State of Israel vs. Omrix Biopharmaceuticals Inc. et al. 26859-12-09.
4. University of Western Australia v Gray [2010] (12.2.2010); [2009] FCAFC 116; University of Western Australia v Gray (No. 20) [2008] FCA 498.
5. Nick Cunningham, Employee Ownership of Inventions, Intellectual Property Magazine, January 2011, pp. 15-17.
6. <http://www.ima.org.il/Mainsite/ViewCategory.aspx?CategoryId=4247>.
7. Liffe Administration and Management v Pinkava & Another [2007] EWCA Civ. UK.
8. Israeli Supreme Court, H. Lundbeck A.S. vs. Unipharm Ltd., 5267/09.
9. Israeli Commissioner of Patent's Decision, in Patent Application no. 50065 .
10. Tel Aviv District Court, Eithan Erez vs. Shlomo Menachem, Miscellaneous Civil Application 4190/05.
11. <http://www.t3.technion.ac.il/docs/Intellectual%20Property%20Bylaws.pdf>.